

Inleiding

Nederland, dat huis vol mensen, heeft weer gestemd en we hopen er het beste van. De meeste regeringen doen 'niet wat goed is in de ogen van Adonai'. Zo luidt het refrein van de bijbelse profetie: de koningen die de goddelijke norm van de humaniteit niet halen - opkomen voor de arme, de vluchteling, de vreemde - zijn ruim in de meerderheid.

Want wat is een 'koning' in het algemeen gesproken? Een koning stelt grenzen vast en bouwt muren tegen de burens; hij int belastingen en bouwt er paleizen van; en tempels, want 'god save the king, the queen, the president'; hij ronselt een leger met leuzen en vaandels bijeen ter verdediging van het vaderland, van eigen bloed en bodem. Een sterke man of vrouw moet het zijn, geen softie. Hij moet eigen volk en cultuur boven alles prijzen - al of niet met behulp van een zo lang mogelijke nationale canon. En dat loopt geregeld uit op slavernij, terreur en oorlog. Dat is bij alle volkeren gangbaar of in elk geval ooit normaal geweest. Daar is de bijbel een eersteklas getuige van en zie voor het vervolg de geschiedenisboeken. Maar zeker is ook dat koningen en regeringen komen en gaan, niemand is koning voorgoed, hooguit voor het leven. Een duizendjarig rijk is er, ondanks talrijke pogingen, godzijdank nog nooit van gekomen.

Overweging 1

In 1935 schreef de Pools-Joodse schrijver Joseph Wittlin *Het zout der aarde*. Dat speelt zich af in 1914, het begin van de Eerste Wereldoorlog, in een uithoek van het instortende Habsburgse Rijk met zijn laatste keizer Franz Joseph, koning van Hongarije, Bohemen, Dalmatië, Kroatië en Slavonië, Galicië Lodomerië en Illyrië; aartshertog van Opper- en Neder-Oostenrijk; groothertog van Krakau, Siebenbürgen; hertog van Lotharingen, Kärnten, Krain, Bukowina, Opper- en Nederschlesie, vorstelijk graaf van Habsburg en Tirol, markgraaf van Mähren, koning van Jeruzalem enzovoort enzovoort.

Het zout der aarde, waarvan onlangs een nieuwe Nederlandse vertaling verscheen, is een satire op het militarisme van profetische allure en vol heerlijke humor. Hij ontleedt 'das Militär' als een religie met een echte doop: de vuurdoop, en met een eigen god, aan wie de soldaat de eed van trouw zweert om ter land, ter zee en in de lucht, overal en altijd dapper en manhaftig voor keizer en vaderland te strijden, en te sterven. Over die god schrijft Wittlin:

De god van de krijgsmacht, voor wiens aangezicht men de eed aflegt - heeft eigenlijk helemaal geen aangezicht. Hij is interconfessioneel, niet zoals in de burgermaatschappij, waar hij de enen alleen verhoort als zij blootshoofds knielen, en de anderen alleen erkent als ze met hoeden en mutsen op rechttop staan. De keizerlijke en koninklijke oorlogsgod is noch JHWH, noch Vader, Zoon en Heilige Geest, noch Allah. (...) Hij heeft afstand gedaan van de attributen van de afzonderlijke confessies, van de gedaanten die hem door dogma's en legenden zijn toegedicht en hij is door geen waskaars of wierook om te kopen. Hij representeert het opperwezen voor wie in veel gevallen zelfs vrijdenkers en vrijmetselaars zich verootmoedigen. Het leger erkent geen twijfel die niet in het dienstreglement is voorzien, dus geldt de eed waarmee de zielen van atheïsten, socialisten en anarchisten zich aan de keizer verplichten ook voor god, zonder er zich om te bekommeren wat die mensen in werkelijkheid over hem denken. Daarmee wordt elke atheïst op het moment

dat hij goedgekeurd wordt, beschouwd als gelovige. Zo'n god waaraan men niet mag twifelen moet wel de hoogste abstractie zijn, kleurloos als algebra. (...) Die god roept het leger dus tot getuige op het moment dat de zielen de trouw van hun lichamen beloven. Bij deze mondelinge, onvrijwillige afspraak van de volkeren van Oostenrijk met de allerhoogste monarch vervult god de functie van notaris.

Overweging 2

U kent het verhaal uit het boek 1 Samuël over het begin van Israël als koninkrijk. Het volk wil een koning. Moet je horen wat ze zeggen, zegt de God van Israël tegen zijn woordvoerder, de profeet Samuël, ze willen mij niet meer als koning, terwijl ik hen toch uit Egypte heb bevrijd. Nou, vertel ze dan maar wat het betekent een echte koning te hebben. En dat doet Samuël: 'Jullie zonen zal hij nemen en neerzetten op zijn wagens en op zijn paarden en ze voor zijn wagens uit laten rennen' (1 Samuël 8:10). En zo zullen zij sterven voor het vaderland, in oorlog na oorlog. Maar het volk ziet dat niet als een probleem, nog niet: 'Onze koning zal oorlog voor ons voeren' (1 Samuël 8:20). En zij stellen hun lichamen graag ter beschikking van zijn leger. Er moest en zou een koning komen.

En er was een man van de stam Benjamin die heette Kisj.
En hij had een zoon die Saul heette, een voortreffelijke en mooie jongen,
geen man in Israël was mooier dan hij
en hij stak met kop en schouders uit boven heel het volk.
(1 Samuël 9:1-2)

Met deze regels begint de geschiedenis van Saul, de eerste koning van Israël. Het lange verhaal vertelt ons - kort gezegd - dat God zelf op zoek gaat naar de minst gevaarlijke kandidaat voor dat levensgevaarlijke beroep. En het valt op dat hij daarbij het woord koning - *melech* - vermijdt. Hij gebruikt een zachter (softer) woord: *nagied*, dat is zoiets betekent 'hoge ome, voorzitter, voorganger, meer knecht dan koning'. JHWH en Samuël spannen samen om Saul naar voren te schuiven als kandidaat voor het onwenselijke koningschap. Saul is de zoon van een rijke veeboer en heeft zijn fysiek mee, het is een knapperd en hij steekt vanaf zijn schouders boven het volk, boven het maaiveld uit. Als hij voor zijn vader op zoek is naar een paar weggelopen ezels, komt hij niet helemaal toevallig bij Samuël terecht. Die stelt hem op de hoogte van zijn roeping - zijn uitverkiezing. Saul vindt het geen goed plan: Ik, een boertje van het stammetje Benjamin? Ik zoek ezels, geen leidsels. Maar Samuël troont hem mee naar zijn huis, zet hem aan het hoofd van een tafel met dertig gasten - vertegenwoordigers, parlementariërs van heel het volk - en laat hem het beste stuk vlees serveren. Na de maaltijd troont hij Saul mee naar het dak van zijn huis, en praat de hele nacht met hem. Ongetwijfeld geeft hij hem een stevige les over het juiste knecht-koningschap, een leerhuis op het dak, toponderricht. En de volgende dag wordt Saul door Samuël gezalfd, niet tot *melech* - koning - maar *masjeach*. Hij wordt een gezalfde, een 'messias'. Dat gebeurt in stilte, zonder publiek, zonder media, zonder vlag en wimpel.

Overweging 3

Saul krijgt ook nog een soort profetische kadertraining. Hij komt een bende profeten tegen met muziekinstrumenten; ze dansen en zingen. Geen parade met leuzen en vaandels, maar een vrolijke demonstratie. Ook Saul krijgt de geest en begint mee te dansen. Zo wordt hij lid van het profetengilde, van de oppositie: een profeterende, protesterende troonpretendent.

De mensen zien het met lede ogen aan en spotten: 'Is Saul nu ook al profeet geworden?' En ze schudden hun hoofd.

Nu pas, na deze training in kritisch burgerschap, kan Saul aan het volk worden voorgesteld. Alle stammen van Israël verzamelen zich rond Samuël. Maar op dat moment suprême is Saul nergens te bekennen. Hij heeft er helemaal 'geen zin an' en heeft zich verstopt. Maar God in hoogsteigen persoon zoekt en vindt hem bij, verstopt tussen zijn bagage. Hij wilde er vandoor, maar wordt erbij gesleept. En daar staat hij dan, midden tussen het volk, met kop en schouders erbovenuit. 'Leve de koning,' roepen ze. En Samuël dicteert hem nog eens uitvoerig de rechten en plichten van een koning, en schreef ze op, een kopie van de oude Thora. Want zo staat geschreven in het boek Deuteronomium (17:18-20):

Hij zal eigenhandig schrijven
een afschrift van deze Thora
op een boekrol
En deze zal bij hem zijn
om daarin te lezen alle dagen van zijn leven
opdat zijn hart zich niet verheffen zal boven zijn broeders.

In de Talmoed, die grote bundeling van Joodse verhalen, levensleer en Schriftcommentaar uit de eerste eeuwen van onze jaartelling, staat geschreven: 'Waarom heeft de regeerperiode van Saul maar zo kort geduurd?' En het antwoord luidt: 'Omdat hij een man zonder smetten was, integer, zonder vuile handen, onkreukbaar.' Zo iemand houdt het doorgaans niet lang vol in de politiek.

Arme Saul. Hij die met kop en schouders boven het volk uitstak, moest de kleinste worden, de Benjamin die hij van geboorte was, de dienstbare voorganger. Het is hem niet gelukt. Hij is depressief en gek van geworden van het koningschap. Hij is eraan kapot gegaan. Het is ondoenlijk om koning te zijn als een messiaanse mens, zoals die andere knecht-koning, die ooit op een ezel Jeruzalem binnenreed, zijn dood tegemoet, en die volgens Lukas tegen zijn leerlingen, toen zij begonnen te twisten over wie van hen de grootste was, gezegd heeft (Lukas 22:26): 'De volkeren hebben hun heersers. Zo mag het niet zijn in uw midden. De grootste worde de kleinste.'